

ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ КУРСАНТІВ ВИЩИХ МОРСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ I-II РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті досліджуються особливості політичної соціалізації курсантів вищих морських навчальних закладів I-II рівнів акредитації. Політична соціалізація означеної категорії студіюючої молоді розглядається як частина професійної і загальної культури, у тому числі й політичної, майбутніх офіцерів морського флоту, що покликана забезпечити їхню активну участь як у розбудові демократичного суспільства в Україні, так і репрезентативну роль як повноважного представника нашої держави у світі.

Ключові слова: громадянське суспільство, політична соціалізація, політична культура, курсанти вищих морських навчальних закладів.

В статье исследуются особенности политической социализации курсантов высших морских учебных заведений I-II уровней аккредитации. Политическая социализация этой категории учащейся молодежи рассматривается как часть профессиональной и общей культуры, в том числе и политической, будущих офицеров морского флота, призванной обеспечить их активное участие как в построении демократического общества в Украине, так и репрезентативную роль как полномочного представителя нашего государства в мире.

Ключевые слова: гражданское общество, политическая социализация, политическая культура, курсанты высших морских учебных заведений.

The article studies the peculiarities of political socialization of cadets of marine higher educational establishments I-II levels of accreditation. Political socialization of the designated training youth category reviewed as part of professional and general culture of future marine officers, including political one, which aims to ensure their active participation both in building a democratic society in Ukraine and a representative role as the authorized representative of our country in the world.

Key words: civil society, political socialization, political culture, cadets of higher marine educational institutions.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Як відомо, політичну соціалізацію зазвичай трактують як засвоєння особою певного соціального і політичного досвіду, нагромадженого суспільством і сконцентрованого в культурних традиціях, цінностях, нормах статусної і ролівої поведінки [2]. При цьому досить часто опускається, власне, психолого-педагогічний аспект, що відбиває процес перетворення цих норм і цінностей на усвідомлену суб'єктом систему власних політичних настанов, що визначають позиції й поведінку особистості в політичній системі суспільства. Таке трактування політичної соціалізації багато в чому збігається з метою цілеспрямованого державного виховання, що не лише скероване на відтворення панівних політичних цінностей, але й переслідує цілі

формування особистості. Процес соціалізації, під яким, зазвичай, розуміють засвоєння індивідом соціальних цінностей суспільства впродовж життя й знаходження власного місця в суспільстві, – явище досить складне і суперечливе. Особливо, коли йдеться про соціалізацію студіюючої молоді, та ще й політичну. З одного боку, суперечливість цього процесу пов'язана з тим, що згідно із законом пропаганда будь-яких політичних переконань чи ідеологічних позицій у вищих є забороненою. З іншого боку, саме молодь, яка здобуває освіту (студіююча молодь), здатна чинити найбільш відчутний опір старим зразкам мислення й поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом проблеми соціалізації знайшли своє висвітлення у працях А. Бандури, Д. Істона,

Н. Недикова, Б. Скінера, Є. Швачко та ін. (філософсько-соціологічні аспекти). Політологічні аспекти проблеми висвітлено в роботах Є. Головахи, М. Іванова, Г. Коваль, Л. Кормич, В. Корнієнка, С. Макєєва, А. Надточія, В. Павловського, Н. Пробийголови, В. Пухляка, С. Разуваєва, С. Рошина, О. Шестопаля, Н. Юрій. Деякі питання політичного виховання розкрито в дослідженнях А. Бусаргіної, Н. Гаврилова, І. Жадан, А. Карнаука, О. Кожем'якіної, Л. Лепіхова, С. Максименко. Проведений аналіз наукової розробленості проблеми політичної соціалізації студіюючої молоді свідчить, що питання входження її в політичне життя ще не дістали належного висвітлення в науковій літературі, відсутній єдиний підхід до визначення сутності політичної соціалізації, у тому числі і в педагогічній науці.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим у названих вище та інших наукових дослідженнях недостатньо уваги звертається на проблему соціалізації студіюючої молоді в умовах розбудови в Україні громадянського суспільства. По суті взагалу відсутні публікації щодо проблем політичної соціалізації курсантів вищих морських навчальних закладів I-II рівнів акредитації.

Формування цілей статті. Саме тому метою статті й стало визначення й обґрунтування основних напрямків розвитку процесу входження курсантів вищих морських навчальних закладів I-II рівнів акредитації в політичне життя як сучасної України, так і глобалізованого світового співтовариства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасне українське суспільство переживає суперечливий етап свого розвитку, пов'язаний з черговою спробою сформувати громадянське суспільство з оптимальним співвідношенням політичної і неполітичної основ, забезпеченням взаємної рівності свобод і обов'язків громадянина, суспільства і держави. На цей процес значною мірою накладає свій відбиток форсований характер української модернізації, що не дозволяє сформувати автономну особу – громадянина, готового активно функціонувати в такому суспільстві і впливати на його розвиток. Не завжди продумані кроки з переоблаштування суспільства призвели до того, що багато інститутів соціалізації виявилися зруйнованими, трансформувалися ціннісні орієнтації людей, видозмінився і характер дії на них засобів масової інформації.

Глибокі політичні, а також економічні перетворення, що відбуваються в Україні, докорінно змінили устрій життя і менталітет молодого покоління українців. Українська молодь початку XXI століття, засвоюючи ідеї і цінності ринкової економіки, має справу з неоднозначними явищами і процесами сучасної дійсності. У молодіжному середовищі виникли і продовжують виникати проблеми, які слід осмислювати і враховувати як у внутрішній, так і зовнішній політиці, у визначенні перспектив державного і

суспільного розвитку, формуванні і соціальному становленні молодого покоління українців. Ефективний розвиток України, становлення громадянського суспільства не можна уявити без активної участі молоді в політичних процесах. Це особливо важливо в сучасних умовах, коли проблеми молоді не отримують загальної уваги і їх невідкладного вирішення інститутами українського суспільства.

Актуальність питання про ставлення молоді до політичної системи сучасного українського суспільства зумовлена якісними змінами, що відбулися в нашій державі і її політичній системі. По-перше, зміна кордонів і характеру геополітичного простору розширили усвідомлення індивідом свого місця і становища в соціумі. По-друге, відбулася зміна суспільного устрою, насамперед перехід до ринкової економіки, від тоталітарної ідеологічної системи до демократичної. По-третє, зміна етнокультурного середовища і орієнтації на співробітництво з Заходом формують нову систему координат, критерії ставлення до політичних інститутів суспільства. Розглядаючи проблему соціалізації студіюючої молоді, слід насамперед проаналізувати її політичну участь у житті як українського, так і світового співтовариства, що має різні форми і проявляється на емоційному та інструментальному рівнях. На емоційному рівні політична участь характеризується насамперед певним інтересом суб'єкта участі до політичних процесів. Інструментальний рівень визначає інший бік політичної участі, який пов'язаний з активною діяльністю громадян [7].

Політична соціалізація визначається рівнем політичних знань, ставленням людини до влади. Процес становлення особистості проходить через взаємодію трьох сфер: діяльності, спілкування і самосвідомості. Суспільство по-різному зумовлює процес соціалізації різних соціальних груп, у тому числі і молоді. І якщо старше покоління в системі суспільних відносин почуває себе більш-менш комфортно, то про молодь цього сказати не можна, оскільки в неї немає ні достатнього рівня освіти, ні навичок у сфері політики [7].

В умовах сьогодення відбувається процес формування активної життєвої позиції студіюючої молоді, що передбачає наявність переконань, ідеалів, для досягнення яких у людини формується воля, громадянська зрілість, високі морально-етичні якості. Цей процес у нашій державі ще не набув чіткості і послідовності. Молоді люди в умовах трансформації суспільства важко орієнтуються в розмаїтті економічних, соціальних і політичних подій та їх оцінці. Саме тому за таких умов політична соціалізація молодого покоління, особливо студіюючої молоді, є ускладненою [7].

Як відомо, причинами недостатньої політичної активності, а деколи і аполітичності сучасної молоді є: відсутність у частини молоді чітких уявлень про закономірності розвитку суспільства і держави; низький рівень інформованості про діяльність політичних партій і рухів в країні і за

кордоном; політичний і правовий нігілізм; слабка взаємодія з органами державної влади і місцевого самоврядування; недостатня політична зрілість [1].

Тим часом, саме з молодіжного середовища в недалекому майбутньому формуватиметься політична еліта, яка замінить сучасне покоління управлінців, керівників. Соціально-політична ситуація, майбутнє країни вирішальною мірою будуть залежати від того, якими якостями володітиме молодь, якими методами вона користуватиметься, як вона буде використовувати політичний і соціальний досвід попередніх поколінь.

Практика розвинених демократичних держав показує, що саме розвинена політична культура, сформована в процесі політичної соціалізації всіх верств суспільства, є основою їх стабільного і динамічного функціонування. Відомо, що відсутність політичної культури породжує анархію, зростання злочинності, непримиренні політичні конфлікти, підсилює дисонанс соціально-політичних відносин і підвищує рівень аномії в суспільстві.

Саме тому проблеми формування політично зрілої молоді і підвищення рівня її політичної культури в процесі становлення громадянського суспільства, її активна участь у політичному житті мають знаходитися в центрі уваги як учених, так і політиків. Проте ці проблеми неможливо вирішувати поза політичною соціалізацією, тобто засвоєння пануючих в суспільстві норм політичної поведінки і соціальних цінностей [1].

Слід зазначити, що метою соціалізації є формування в особистості такої культури мислення і поведінки, яка б втілювала в собі соціокультурні форми і взірці того чи іншого суспільства та дозволяла цій особистості не лише вливатися в соціокультурне життя, але й творчо вдосконалювати його. Залежно від соціокультурних умов і обставин соціалізація відбувається або як суб'єкт-об'єктний, або як суб'єкт-суб'єктний процес; відповідно її кінцевим результатом виступає або людина-продукт, яка відтворює наявні соціальні відносини і культуру, або людина-творець, здатна формувати нові культурні програми, що детермінують соціальні зміни і перехід до суспільства нового типу [5].

Феномен соціалізації у своїх наукових працях у різні роки (XIX-XX століття) досліджували такі західні вчені, як Г. Тард, Е. Дюркгейм, Г. Зіммер, А. Валлон, Ж. Піаже, Т. Парсонс, М. Вебер, Е. Гідденс, Ч. Кулі, Р. Мертон, Дж. Мід, М. Мід, Н. Смелзер, З. Фройд, Е. Фромм, Т. Шибутані, П. Бурдьє. Проблеми політичної соціалізації досить широко висвітлюються в сучасній науковій літературі. У межах філософсько-політологічної і соціологічної парадигм досліджується соціально-політичний контекст політизації людини (А. Бандура, Н. Гедікова, Д. Істон, Дж. Денніс, С. Оксамитна, Ф. Рудич, Б. Скіннер, Р. Уолтерс, С. Швачко), соціального мислення (К. Абульханова-Славська, А. Брушлинський), психосемантичного підходу, що широко застосовується в прикладних дослідженнях особливостей політичних орієнтацій в епоху перехідного суспільства (А. Мітіна,

В. Петренко), проблем політичного виховання підростаючих поколінь (М. Боришевський, Н. Гаврилів, І. Жадан, О. Кожем'якіна, В. Корнієнко, С. Максименко, О. Рудакевич), особливостей масової політичної свідомості українців та проблем взаємодії влади і громадянина (О. Боришполець, О. Валецький, В. Татенко, А. Колодій), проблем становлення політичної ідентичності особистості в умовах трансформації політичної системи країни (В. Москаленко, І. Варзар, В. Лизанчук), концептуальних основ регулятивних і детермінуючих параметрів політичної соціалізації особистості (В. Циба). Робляться спроби окреслити основи політичної психології як науки у комплексних дослідженнях політичної свідомості, поведінки індивіда (М. Боришевський, Г. Гозман, Г. Дилігенський, М. Пірен, О. Шестопал).

Попри певні успіхи, досягнуті в останні роки в прищепленні політичних цінностей і прав людини, рівень знань значної частини випускників українських шкіл загалом не відповідає вимогам часу. Це, зокрема, стосується і курсантів вищих морських навчальних закладів I-II рівнів акредитації, навчання в яких продовжують як випускники 9-х, так і випускники 11-х класів шкіл.

Так, як свідчить практика роботи, у свідомості курсантів у низці обставин виникають сумніви, наприклад, щодо потреби дотримуватися законів та чітко додержуватися встановлених правил життя. Як свідчать проведені останнім часом наукові дослідження, сучасна українська політика для молоді насамперед асоціюється з корупцією і скандалами, гучними кримінальними справами.

Таким чином, реалізацію політичної соціалізації курсантів вищих морських навчальних закладів у діях, вчинках і помислах можна уявити так: інтерес до політичної інформації, релізований у пошуку цієї інформації та її споживанні; звичка до політичних оцінок того, що відбувається у світі (особливо під час перебування на практиці за кордоном), країні, найближчому оточенні, що вимагає широти політичного світогляду; потреба в систематизованих політичних знаннях, реалізованих в освіті та самоосвіті; прагнення проникнути в суть політичних процесів, що відбуваються у світі, сприйняття цього як пошук сенсу життя, свого місця в реальному політичному різноманітті світу; прагнення й уміння захищати свою політичну громадянську позицію [3].

Таким чином, специфіка впливу освіти на студіюючу молодь, на вироблення політичної культури, опанування політичними ролями та ідентичностями молоддю в процесі її політичної соціалізації сьогодні повинна полягати в тому, щоб намагатися здійснити перехід від функції формування молодого людини-виконавця та репродуктора до функції сприяння появі активного творця і учасника політичних процесів та явищ. Цей перехід мав би характеризуватися виразною зміною акцентів у такому напрямку:

– поступова відмова від одностороннього інформування в процесі викладання гуманітарних дисциплін у виші й перехід до якомога відкритішої

комунікації, від ідеологічного монологу – до діалогу, від пасивного сприймання – до інтеракції та кількарівневої взаємодії;

– дедалі зростає врахування особливостей молодіжного віку та їх урахування в процесі викладання гуманітарних дисциплін;

– перехід від спрямованості на афективну сферу сприйняття політичної інформації молодію особою до орієнтування на сфери пізнавальну та поведінкову;

– спонукання молоді до більш активної участі в соціально-політичному житті країни як її повноправного суб'єкта [5].

Останнім часом у політичній соціалізації курсантів вищих морських навчальних закладів спостерігаємо такі тенденції розвитку:

– поширення політичного нігілізму, аполітизму;

– фрагментарність, еkleктичний характер входження в політику;

– поліцентризм політичних орієнтацій цієї категорії студіюючої молоді;

– підвищення впливу ЗМІ на політичні уподобання курсантів;

– інституціалізація й політизація молодіжного руху в морських навчальних закладах I-II рівнів акредитації;

– перехід від колективістських, суспільних форм соціального життя до індивідуальних, від авторитарності до демократизації, від конфронтаційності до компромісу, від міфологем до раціоналізму;

– з підвищенням освітнього рівня курсантів вищих морських навчальних закладів зростає його політична інформованість, компетентність, а відтак і цінність для нього політики.

Проведене нами дослідження показало суттєву зміну моделі політичної соціалізації курсантів вищих морських навчальних закладів, змінився рівень її взаємозв'язку з політичною системою, політичним режимом, тобто йдеться про партнерство, про більшу активність цієї категорії студіюючої молоді в політичному та громадському

житті. Доведено, що суттєву роль у цьому процесі мають відігравати засоби масової інформації, державна молодіжна політика, політична освіта і виховання. Вхідження молоді до політичного життя відбувається на двох рівнях: суспільному та індивідуальному. З одного боку, держава активізує свою законодавчу та організаційну діяльність щодо політичного розвитку молоді (Концепція громадянського виховання, робота з обдарованою молоддю, посилення соціальної роботи тощо). З іншого – молодь бере активну участь у молодіжних громадських організаціях, самоврядуванні на всіх рівнях, зокрема, й учнівському самоврядуванні у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації.

Висновки з даного дослідження. Отже, удосконалення шляхів і механізмів політичної соціалізації курсантів вищих морських навчальних закладів I-II рівнів акредитації в умовах розбудови в Україні громадянського суспільства перетворюється на чинник прискореної адаптації цієї категорії студіюючої молоді до сучасного соціального середовища та до засвоєння нею принципів і норм функціонування цього середовища. Це, разом з тим, стимулює зацікавленість майбутніх офіцерів морського флоту у своїй безпосередній та активній участі в усіх перетвореннях, що відбуваються в державі та суспільстві. Саме через соціалізацію в державі створюються умови ефективних суспільних реформ, перетворюючи при цьому курсантів на їх рушійну силу, оскільки активна участь сприятиме як реалізації власних інтересів цієї категорії студіюючої молоді, так і всезростаючих суспільних потреб [4]. Подібне поєднання, на нашу думку, і є шляхом до максимально ефективних і результативних суспільних змін.

Перспективи подальших розвідок. Подальші дослідження порушеної нами в статті проблеми вбачаються у висвітленні досвіду соціалізації студіюючої молоді, у тому числі й морських навчальних закладів західних країн, процесу адаптування його до українських реалій, що сприятиме формуванню нової демократичної концепції політичної соціалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бусаргина А. В. Политическая социализация курсантов в контексте решения проблем становления гражданского общества в России : дисс... канд. полит. наук; 23.00.02 – политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии / А. В. Бусаргина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : Саратов, 2005. – 159 с. – <http://www.disscat.com/content/politicheskaya-sotsializatsiya-kursantov-v-kontekste-resheniya-problem-stanovleniya-grazhdan>.
2. Карнаух А. Політична соціалізація студентської молоді: сутнісні характеристики, особливості, тенденції / А. Карнаух. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/7861/1/26.pdf>.
3. Коваль Г. В. Особливості політичної соціалізації молоді на сучасному етапі розвитку українського суспільства / Г. В. Коваль. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bibl.kma.mk.ua/pdf/ukrpolituk/3/30.pdf>.
4. Кормич Л. І. Політична соціалізація молоді як умова ефективного реформування суспільства / Л. І. Кормич [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – [http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/App/2009_36/app36_Kormych_L_I_\(10-15\).pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/App/2009_36/app36_Kormych_L_I_(10-15).pdf).
5. Корнієнко В. О. Політична соціалізація студіюючої молоді в процесі демократичної трансформації українського суспільства / В. О. Корнієнко [Електронний ресурс]. Гуманізм та освіта: Матеріали VIII-ї міжнародної науково-практичної конференції. – Вінниця, 11-13 червня 2006 р.: електронне наукове видання. – Вінниця : КІВЦ ВНТУ, 2007-2008. – Режим доступу : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/kornienko.php>.
6. Пробийголова Н. В. Тенденції процесу політичної соціалізації молоді в сучасній Україні : автореф. дис... канд. політ. наук із спеціальності 23.00.02 – політичні інститути та процеси / Н. В. Пробийголова [Електронний ресурс] – Дніпропетровський національний університет, 2006. – Режим доступу : http://librar.org.ua/sections_load.php?s=policy&id=591&start=9.
7. Юрій Н. М. Політична соціалізація молоді в умовах трансформації суспільства: аналіз міжнародного і українського досвіду: автореф. дис... канд. політ. наук; 23.00.02 / Н. М. Юрій ; Одеська юридична академія. [Електронний ресурс]. – Одеса, 2002. – 16 с.

Режим доступу : http://www.dissland.info/catalog_ukr/politicheskaya_sotsializatsiya_molodezhi_v_usloviyah_transformatsii_obshchestva_analiz_m_avtoreferat.html.

Рецензенти: Мещанінов О. П., д.пед.н., професор;
Лебідь С. Г., к.пед.н., доцент

© Ковнір О. І., 2011

Дата надходження статті до редколегії 08.09.2011 р.